

STEPHEN A. MITCHELL

Iubirea poate dura?

**Soarta iubirii romantice
de-a lungul timpului**

Traducere din engleză de
Violeta Bîrzescu

Cuvânt-înainte	7
Introducere	17
1. Siguranță și aventură	29
2. Buclele bizare ale sexualității	64
3. Idealizare, fantasmă și iluzii	110
4. Agresivitatea și pericolozitatea dorinței	143
5. Vinovăție și autocompătimire	176
6. Control și angajament în iubirea romantică	212
Mulțumiri	251

CUVÂNT-ÎNAINTE

MARGARET BLACK, C.S.W.

Lumea noastră e plină de gânditori străluciți. Suntem permanent copleșiți de informații extraordinare: detalii referitoare la aparentul nostru potențial de reproducere artificială a inteligenței umane, complexitățile geneticii, posibilitatea crescândă de producere a unei clone umane valide. Aspectele care ating în modul cel mai direct experiența noastră cotidiană rămân totuși cumva opace, misterioase, consemnate conceptual și totuși nerezolvate experiențial și nesatisfăcătoare. Ni s-a dat o viață de trăit. Vrem ca aceasta să fie împlinită și semnificativă. Vrem să ne ofere iubire și pasiune. Mulți dintre noi tânjesc după pasiunea care să apară și să dureze în relația cu persoana iubită. Întrebările par ușor de formulat: Ce anume ne face să simțim că relațiile noastre intime sunt pasionate și importante? Poate această pasiune semnificativă să dureze, pe parcursul timpului? Cum poate ea supraviețui, având în vedere provocările la care o supunem — trăind vieți solicitante,

Marii noștri gânditori nu par să ne ofere prea mult la acest capitol. În pofida geniului lui Freud și a productivității sale extraordinare în calitate de fondator al psihanalizei, formulările acestuia nu au fost de foarte mare ajutor în această privință și cu siguranță nu au fost prea optimiste. În cadrul concepției sale asupra psihologiei umane, pasiunea sexuală și iubirea durabilă au proveniențe diferite, unul primitiv, altul civilizat, ceea ce le blochează într-o relație invers proporțională. O relație sexuală pasională cu partenerul nu promite în mod necesar tandrețe și respect și nici viceversa. Psihanaliza, care se mândrește cu atingerea celei mai profunde înțelegeri asupra vieții emoționale, pare să ne ducă spre un drum conceptual închis. Au trecut decenii de când Freud a trăit și a scris și încă există surprinzător de puține idei noi într-un domeniu care ne afectează atât de profund.

Trăind alături de Stephen timp de aproape treizeci de ani, lucrând cu el și crescând o familie împreună cu el, una dintre calitățile pe care le-am iubit mereu la el a fost felul ecumenic în care obișnuia să abordeze ideile. Mentea sa specială devenea deosebit de productivă în mediul intelectual contemporan postmodern, construind și deconstruind cu bucurie, combinând și recombinaând idei culese din numeroasele sale lecturi și din activitatea sa clinică.

Dăruit cu o onestitate intelectuală riguroasă, gândirea de calitate îl fascina, indiferent de domeniu. Iubea ideile, îi plăcea să se joace cu ele, să le extindă, să vadă cum rezistă ele când sunt supuse unor cercetări intransigente și, mai mult decât orice, îi plăcea să împărtășească idei cu ceilalți. Aprecia gândirea celorlalți într-un fel în care făcea să pară că ideile lor sunt daruri generoase, pentru

care el era profund recunoscător. Să-l însoțesc într-o librărie era ca și când aș fi privit un copil într-un magazin de dulciuri. Plecam de fiecare dată, inevitabil, cu pungi pline cu texte filosofice, poezie, vreun roman proaspăt publicat, câteva publicații obscure din domeniul fizicii care-i atrăseseră atenția, cărți despre minte, despre inteligența artificială, budism și, uneori, cărți de psihanaliză. În viața noastră împreună exista un fel de concurs implicit: voi reuși să înrămez și să pun pe perete fotografiile pe care le-am cumpărat, înainte ca el să revendice respectivul perete pentru încă un set de rafturi cu cărți? Făcea sport ascultând la căști cărți audio cu lecții despre istoria muzicii. Îi plăcea prezentarea rafinată a ideilor, iar atunci când întâlnea paragrafe conținând întorsături de frază deosebit de reușite sau o prezentare provocatoare pentru gândire, le citea cu voce tare familiei.

Moștenind, din partea familiei sale de origine, un puternic dispreț pentru structurile autoritare, a devenit limpede, în foarte scurt timp, că gândirea lui Stephen nu putea fi constrânsă de principiile rigide din cadrul psihanalizei, indiferent cât de descumpănitoare și tulburătoare ar fi fost, pentru profesie, provocările lui. Foarte devreme în carieră, la puțin timp după ce-și terminase formarea, a fost printre primii autori de tradiție psihanalitică mențiți să chestioneze, în mod deschis și concret, convingerea, pe atunci foarte fermă, că homosexualitatea era o condiție fundamental patologică (1978, 1981), demers ce, până la urmă, a avut drept consecință înlăturarea ei din nomenclatorul psihiatric oficial al condițiilor patologice.

Stephen zburda, mai degrabă, prin bogata literatură a psihanalizei care era strict împărțită, pe atunci, în tradiții teoretice concurente și puternic dominată de abordarea freudiană clasică, abordare ce declara pozițiile alternative ca fiind „nonanalitice” și, prin

urmărire, marginale. Într-o încercare de a încuraja gândirea creativă în domeniu, Stephen își lansează propria revistă, numită *Dialoguri psihanalitice*, recurgând la un format revoluționar pentru acea perioadă, publicând psihanaliști nonclasici marginalizați și organizând, de asemenea, discuții civilizate între analiști având convingeri teoretice diferite. Astfel, abordările clinice și formulările teoretice au putut fi luate în considerare într-o manieră mai atentă și comparativă. Organiza conferințe, invitând reprezentanți ai diverselor discipline teoretice pentru dezbaterăa unor probleme comune ce țin de experiența umană.

Cufundându-se în divizările și controversele din cadrul psihanalizei, Stephen a devenit interesat de ceea ce percepea drept amenințări comune relativ nerecunoscute, dar potențial generative, funcționând de pe poziții aparent ostile una celeilalte. Împreună cu alți colegi ce-i împărtășeau viziunea, a început să redefinească procesul psihanalitic, concentrându-se nu asupra pulsionilor sexuale și agresive și a înlăturării simptomului, ci asupra aspectelor precum calitatea vieții, semnificația experienței personale, sentimentul de sine și conexiunea cu ceilalți. Într-o cultură în care cunoștințele și autoritatea analistului defineau procesul analitic, abordarea clinică a lui Stephen, identificată drept „psihanaliză relațională”, pune accentul pe colaborare, pe angajamentul deschis dintre pacient și analist, pe încurajarea participării pacientului prin întrebări care să-i solicite acestuia gândirea, în loc de a pretinde cunoștințe privilegiate și de a face interpretări declarative, presupuse a scoate la iveală „ce se petrece cu adevărat” în mintea pacientului.

Stephen era interesat de multe problematici din activitatea sa clinică, dar chestiunea referitoare la cum se păstrează vii relațiile pasionale a fost mereu prezentă

în atenția lui — tema frecvent abordată în vinietele sale clinice pe care le publica și, de asemenea, un subiect comun al discuțiilor noastre.

Deși aveam amândoi foarte mare grijă să protejăm identitatea și confidențialitatea pacienților noștri, ne plăcea să ne ajutăm unul pe celălalt în cazurile problematice și să ne împărtășim reciproc noi *insight*-uri, explorând împreună aspectele năucitoare și totuși atât de fascinante cu care ne confruntam, amândoi, în activitatea noastră clinică. Care era, de fapt, drama mai profundă atunci când o femeie simțea că nu există o „chimie“ suficient de bună între ea și bărbatul cu care se întâlnea sau când cineva nu știa dacă își iubea „cu adevărat“ partenerul? Cum puteau fi depășite aceste blocaje individuale, cum putea fi deblocată energia psihică în cadrul procesului terapeutic, astfel încât individul să poată ajunge la un răspuns cu adevărat semnificativ? Este, oare, faptul că partenerii căsătoriți sau angajați într-o relație stabilă au atât de des aventuri extraconjugale o expresie a moravurilor noastre sexuale mai libere — a interesului nostru mai mare pentru diversitate? Sau este, oare, această explicație un paravan cu care mascăm, facil și confortabil, dificultățile implicate de creșterea intimității în relația cu partenerul de viață? Există, pentru fiecare dintre noi, un singur „ales“? Poate cineva să devină „alesul“, chiar dacă nu a fost astfel de la bun început? Cât de mult efort ar trebui să investim într-o relație? Ce anume reprezintă activitate productivă într-o relație — în contrast cu supraanalizarea searbădă ca evitare a conștientizării că relația este, în mod fundamental, nefuncțională? Ținând cont de faptul că am trăit atât de mulți ani alături de Stephen și că am fost foarte interesați de calitatea propriei noastre relații, ne simțeam solidari cu pacienții noștri în nevoia lor de ajutor în privința acestor chestiuni.

Stephen nu iniția proiecte la întâmplare — era atras de domeniile importante, în cadrul cărora gândirea actuală îi părea eronată sau excesiv de constrângătoare. Abordase chestiuni precum structura profesiei psihanalitice, marginalizarea homosexualilor, vocile cărora nu li se acorda atenție în cadrul psihanalizei, reconceptualizarea psihanalizei ca tratament; a scris multe cărți și nenumărate lucrări. Iar acum își propusese un obiectiv peste măsură de dificil, respectiv să abordeze mai sistematic iubirea și pasiunea în relațiile stabile și să scrie despre ele. Și-a dorit, în cadrul acestui proiect, să pornească de la gândirea contemporană și mai creativă din psihanaliză, oferindu-le, astfel, oamenilor, un acces mai larg la contribuțiile adesea ignorate de o cultură care echivalează, încă, atât de obtuz și superficial, psihanaliza cu formulările freudiene demodate. Pentru a aprofunda și a explora cât mai eficient tema aleasă, Stephen și-a dorit, de asemenea, să utilizeze contribuții din afara ariei psihanalizei — din domeniul filosofiei, istoriei, literaturii, sperând să încurajeze, astfel, o mai bună relaționare între psihanaliză și lumea mai largă a ideilor.

Ajungând la concluzia că psihanaliza își privilegiase pentru mult prea mult timp, în mod inutil, contribuțiile la tratarea în detaliu a problemelor, Stephen a decis ca această carte să nu fie adresată comunității profesionale a psihanaliștilor, ci „oamenilor“, respectiv publicului general cultivat.

Ce poate aștepta cititorul de la această carte? Stephen a predat, de-a lungul anilor, sutelor de studenți din grupurile sale private de studiu. Stilul său de predare a psihanalizei a devenit legendar: oamenii aveau la grupurile lui de studiu și rămâneau în ele ani de-a rândul, deoarece conținutul cursurilor nu era niciodată redundant. Stilul său de predare nu era definit de „o

linie de partid“. Îmi vorbea câteodată despre câte o clasă care îi producea o deosebită frustrare, în care studenții nu reușeau să aibă o altă atitudine decât una critică la adresa oricărei lecturi care prezenta un punct de vedere diferit de al lor. Îmi descria eforturile pe care le făcea pentru a le trezi curiozitatea și interesul în privința aspectelor delicate pe care respectivul autor încercase să le deslușească, pentru a-i convinge să privească problema dintr-o perspectivă nouă sau pentru a-i ajuta să înțeleagă ce contribuție revoluționară aducea acel autor, având în vedere contextul orientării aceluia.

Unul dintre studenții săi își amintește experiența astfel: „Ascultându-l pe Stephen în grupul nostru de studiu, mi-l imaginam adesea ca pe un țesător adăugând mereu culoare și textură unei țesături complexe, utilizând orice material și fiecare fir de gândire“. Deși Stephen voia, cu siguranță, să fie respectat ca un gânditor în sine, nu era foarte interesat în a-i convinge pe studenții săi să fie de acord cu el; *era* interesat în a-i face, pur și simplu, să gândească.

Fiind un cititor al acestei cărți, sunteți invitat într-un spațiu similar. *Iubirea poate dura?* are porțiuni foarte antrenante, limbajul folosit este uneori poetic, iar poveștile se referă la dileme și conflicte ce pot fi ușor recunoscute în plan personal. Este vorba, cu siguranță, despre o carte ce aduce multe provocări pe tărâmul gândirii, care nu-și livrează mesajul pe o tavă de argint unui cititor pasiv aflat în așteptarea iluminării. În ceea ce privește activitatea sa clinică, Stephen pleacă, în cartea sa, de la premisa că impactul cel mai important vine din profunda implicare personală a cititorului în proces. Vă invită, implicit, la o analiză detaliată a lucrurilor, împreună cu el, la o încercare de a rezolva enigma naturii paradoxale a experienței umane în privința legăturilor pasionale; și la o pauză, în care să vă sondați propriile

gânduri și propria experiență, pe măsură ce reflectați asupra descrierilor clinice menite să explice provocările implicate de păstrarea romantismului în relațiile de durată. Stephen vă invită la o colaborare, recunoscând și încurajând capacitatea inteligenței dumneavoastră de a prelua controlul asupra propriei vieți, într-o măsură mai mare și mai eficientă.

Iar ce e cel mai important: cred că această carte vă va impresiona într-un mod foarte profund și personal. Dacă îi acordați toată atenția, veți putea constata că sunteți atrași în ungherele propriei dumneavoastră experiențe și ale propriilor dumneavoastră relații apropiate — aspecte nefamiliare la care poate nici nu v-ați mai gândit până acum. Vă puteți trezi nu doar vag interesați, ci uneori de-a dreptul consternați, de parcă ceva din dumneavoastră se va fi deschis precum ușa unei camere despre care nici măcar nu știați, până atunci, că există.

Iubirea poate dura? Stephen nu pune o întrebare retorică. Extinde, mai degrabă, o invitație către noi toți, o invitație de a ne alătura lui în demersul de regândire a unora dintre cele mai profunde și importante aspecte ale experienței umane în relațiile de iubire, ceea ce permite, fiecăruia dintre noi, să avem propriul răspuns după ce vom fi citit această carte.

—Margaret Black, C.S.W.

iunie 2001

INTRODUCERE

Sigmund Freud a încercat, la un moment dat, să explice rezistența extinsă pe care a întâmpinat-o, din totdeauna, prodigioasa sa contribuție la cultura vestică, poziționând descoperirea de către el a inconștientului pe locul al treilea dintre cele trei lovituri de grație primite de narcisismul uman. Prima, cea cosmologică, a venit din partea revoluției coperniciene. Ideea că Pământul orbitează în jurul Soarelui, și nu Soarele în jurul Pământului ne confruntă cu adevărul crud că ființele umane nu sunt localizate în centrul fizic al Universului, nefiind nici miezul, nici buricul acestuia. Dimpotrivă, ne rotim pe orbită în jurul unui alt centru. A doua lovitură de grație, cea biologică, a venit odată cu revoluția darwiniană. Dacă noi, oamenii, am evoluat dintr-o altă specie animală, suntem confrunțați cu adevărul crud că ființele umane nu sunt create în mod special. N-am fost proiectați instantaneu, dintr-o bucată, ca rod al inspirației divine, ci am apărut mai degrabă treptat, pe parcursul unei lungi perioade de timp, drept rezultat al

unui proces în puseuri, în funcție de răspunsul vieții la condițiile mereu în schimbare.¹

Descoperirea făcută de el, aprecia Freud, cea a inconștientului, fusese al treilea și cel mai devastator dintre atacurile asupra narcisismului uman, o lovitură psihologică dată modului în care ne autoestimăm importanța.² Înainte de revelațiile lui Freud, noi, oamenii, în starea noastră diminuată — una din infinita varietate de forme de viață, o formă de viață aflată mai degrabă la periferia decât în centrul lucrurilor —, aveam, cel puțin, pretenția de a ne autoguverna. Însă, așa cum a demonstrat Freud, ființa umană nu este nici măcar „stăpân al casei sale”: nici măcar nu deținem controlul asupra propriei minți. Mintea, în concepția lui Freud, este o „ierarhie de agenții supraordonate și subordonate, un labirint de impulsuri ce tind spre manifestare, independent unul de celălalt”. Experiența noastră conștientă este doar vârful unui imens aisberg de procese psihice inconștiente ce ne modelează, fără știința noastră, în tăcere, impenetrabil și inexorabil, motivele, valorile, acțiunile. Această realitate este, credea Freud, greu de acceptat pentru noi.

Am fost mereu de părere că, în această privință, Freud se înșela. Avea dreptate în privința lezării directe a orgoliului uman, implicată de fiecare dintre aceste revoluții intelectuale. Dar, din perspectiva sa istorică, Freud nu și-a putut imagina faptul că pierderea produsă de fiecare dintre aceste revoluții intelectuale va fi cu mult depășită de câștigurile ulterioare.

1 Sigmund Freud, „O dificultate a psihanalizei” (1917), *Despre psihanaliză*, București, Editura Trei, 2014.

2 Freud sublinia că fiecare dintre aceste lovituri care au afectat masiv stima de sine a omenirii fuseseră, de fapt, într-o anumită măsură, anticipate: lovitura cosmologică adusă de Pitagora, lovitura biologică adusă de animismul și totemismul culturilor nonoccidentale și lovitura psihologică adusă de filosoful Schopenhauer.

Totalitatea implicațiilor teoriei coperniciene, enunțând că Pământul nu este centrul Universului, ne-a fost revelată abia câteva secole mai târziu. Nu doar că nu suntem în centrul tuturor lucrurilor, dar impresionantul nostru Soare este doar unul dintre miliardele de alți sori, mulți dintre ei mult mai impresionanți. Probabil și mai uimitor, de abia după acceptarea lucrărilor lui Edwin Powell Hubble, la mulți ani de la moartea lui Freud, noi, oamenii, am început să realizăm că mulți dintre ceea ce noi am considerat a fi alți sori, probabil alte sisteme solare planetare, sunt, de fapt, alte galaxii, iar această multitudine de galaxii — a noastră fiind doar una dintre ele — se îndepărtează una de cealaltă cu viteze amețitoare. În contextul acestei evoluții, am considerat întotdeauna că sentimentul de minimalizare pe care descoperirile lui Copernic l-au dat înaintașilor noștri, deși ușor de înțeles la momentul respectiv, e totuși destul de ciudat. Până la urmă, ce ne imaginaserăm că suntem? Centrul tuturor lucrurilor? Din perspectiva lărgită pe care o avem astăzi, pierderea, de către predecesorii noștri, a extinsei lor importanțe de sine, pare să aibă mult mai puține consecințe în comparație cu progresul pe care am reușit să-l realizăm în înțelegerea magnificului, uluitorului Univers din care facem parte. Renunțarea la pretențiile noastre de centralitate ne-a creat posibilitatea de a ne percepe drept participanți la ceva atât de extraordinar, atât de vast, încât i-ar fi fost lui Copernic, poate chiar lui Freud, de neconceput.

În mod asemănător, deși a trecut aproape un secol și jumătate de când geniul său remarcabil i-a permis lui Darwin să înțeleagă procesul de evoluție și mecanismele fundamentale ale acestuia, încă ne luptăm cu numeroasele implicații ale acelei dislocări zguduitoare a ființelor umane din poziția pe de-a-ntregul unică și sacră pe care o deținea în raport cu celelalte forme de